

Світовий досвід перетворень енергетичної галузі.

До 80–90-х років ХХ ст. у більшості країн світу електроенергетика з вертикально-інтегрованою структурою розглядалася як природна монополія. Тарифи на послуги вертикально-інтегрованих компаній, які становили основу електроенергетичного комплексу, встановлювалися і жорстко контролювалися державою. Ця система функціонування галузі показала свою крайню неефективність в умовах подорожчання вуглеводневого палива, необхідності модернізації і введення нових генеруючих потужностей, а також забезпечення випереджаючого попиту на електроенергію. Це зумовило необхідність радикального перетворення всієї електроенергетичної галузі. У результаті наприкінці минулого сторіччя більшістю зарубіжних держав були розроблені концепції і зроблені перші кроки з реалізації структурного реформування електроенергетичного сектора.

Незважаючи на національну специфіку галузі в різних країнах представляється можливим виділення загальних цілей реформування електроенергетики. Як одну з першорядних цілей можна виділити підвищення ефективності функціонування енергосистем у результаті поділу монополій з виділенням з них конкуруючих компаній (Скандинавські країни, Чилі та ін.) та/або надання права допуску в галузь нових учасників – незалежних виробників електроенергії (наприклад, США), а також лібералізації ринків електроенергії.

У сфері державного регулювання можна виділити цілі, пов'язані з розвитком антимонопольного законодавства, забезпеченням недискримінаційного доступу конкуруючих учасників до інфраструктури ринків електроенергії. Крім того, посилення вимог екологічного законодавства вимагало прискореної модернізації енергетичних потужностей. Таким чином, структурні перетворення електроенергетичного сектора стали світовою тенденцією не тільки в більшості розвинутих, але і в ряді країн, що розвиваються.

Вищевказані цілі по-різному реалізовувалися в різних державах. Розглянемо зарубіжний досвід реформування електроенергетики на прикладі деяких країн Європейського Союзу.

Британський традиціоналізм. Уперше практичні кроки з реалізації функціонування конкурентної моделі ринку електроенергії в межах сучасного Європейського Союзу були зроблені у Великобританії, на територіях Англії та Уельсу.

До проведення радикальних перетворень електроенергетична галузь Великобританії, подібно до більшості аналогічних галузей зарубіжних країн, представляла собою природну монополію з високим ступенем державного

регулювання. Соціально-політичні події кінця 70-х – початку 80-х років ХХ ст., пов'язані з приходом до влади партії консерваторів, не могли не відбитися на політичному курсі британського уряду. У результаті в багатьох галузях економіки намітилася тенденція щодо скорочення державного втручання у відповідні сфери.

Серед перших кроків уряду з реформування електроенергетичної галузі стали розробка й прийняття в 1983 р. Закону «Про енергетику» (Energy Act). Основним нововведенням зазначеного Закону стало забезпечення вільного доступу приватних (незалежних) генеруючих компаній до національних енергетичних мереж.

Істотні перетворення в електроенергетиці Великобританії відбулися після прийняття в 1989 р. нового Закону «Про електроенергетику» (Electricity Act), що ознаменував початок реструктуризації державної монополії. Законом передбачалося поділ видів діяльності в електроенергетичному секторі на природно-монопольні (передача й диспетчеризація електроенергії) та конкурентні (виробництво й збут електроенергії). Усвідомлення британським урядом в якості результату подібного реформування електроенергетики появи нових незалежних приватних енергетичних компаній обґрунтовано призвело до введення додаткових механізмів публічної регламентації в діяльності таких компаній – ліцензування. До ліцензованих Закон 1989 р. відносив такі види діяльності: виробництво електроенергії з метою її подальшого збуту, передачу й збут.

<...> Таким чином, у Великобританії відбулося реформування електроенергетики в результаті поділу видів діяльності на природно-монопольні й конкурентні, створення механізму державного контролю електропостачання і системи публічних органів у сфері електроенергетики.

Робота над помилками. Виявлені в процесі функціонування недоліки моделі оптового ринку електроенергії Великобританії об'єктивно привели до зміни підходу до його функціонування. Нова модель була визначена в Законі «Про підприємства загального користування» (2000, Utilities Act), на основі якого був прийнятий Новий порядок торгівлі електроенергією (New Electricity Trading Arrangement, NETA). Як основні причини зміни державної політики в галузі державного регулювання вченими були позначені низька ефективність керування енергетичним пулом, створеним у процесі реформування галузі, а також наявність зловживань у формуванні рівноважної ціни на електроенергію з боку великих генеруючих компаній.

У результаті реалізації NETA був забезпечений принцип вільної купівлі-продажу електроенергії шляхом надання всім особам права вступати в будь-які двосторонні договірні відносини між собою. У розвиток деяких положень

Закону «Про підприємства загального користування» (2000) були прийняті Закон «Про енергетику» (2004, Energy Act), який регламентував у тому числі питання атомної електроенергетики, і Закон «Про енергетику» (2008, Energy Act), положення якого торкнулися також аспектів використання поновних джерел енергії. Крім того, Законом «Про енергетику» 2004 р. було встановлено ще один ліцензований вид діяльності в електроенергетиці – діяльність операторів з'єднувальних ліній електропередач (Operators of Electricity Interconnectors). Таким чином, є можливим простежити динаміку й специфіку законодавчого регулювання електроенергетичної галузі Великобританії.

<...> *Північна Європа розпрощалася з монополією.* У Норвегії, Данії, Швеції і Фінляндії, подібно до більшості інших європейських держав, до початку реформування електроенергетичної галузі в 90-х роках ХХ ст. існувала державна монополія на виробництво й передачу електроенергії, що, у свою чергу, зумовило наявність жорсткої публічної регламентації щодо купівлі й продажу електроенергії, а також наявність заборони на участь у відповідних відносинах непублічних компаній.

Як загальну передумову реформування електроенергетичного сектора в країнах Скандинавії можна виділити негнучкість державної політики ціноутворення і, як наслідок, значне збільшення цін на електроенергію. Відмінною рисою перетворень електроенергетичних галузей зазначених країн стало встановлення ефективної цінової політики держав у результаті створення і розвитку єдиного трансграничного електроенергетичного ринку.

Перші кроки з реалізації реформування електроенергетики були зроблені в 1991 р. в Норвегії. Дещо пізніше цей процес торкнувся Швеції, Фінляндії і Данії. У результаті на основі прийнятих галузевих законів у період з 1991 по 1999 р. в Скандинавських країнах відбулося виділення конкурентних і природно-монопольних видів діяльності в результаті поділу публічних вертикально-інтегрованих компаній. Крім того, була створена ефективна інфраструктура для функціонування ринку, а дрібні споживачі електричної енергії отримали доступ на ринок.

Крім створення конкурентних внутрішніх ринків відповідних держав, був утворений спільний ринок електроенергії Скандинавських країн, так званий Nord Pool. У результаті послідовного входження в нього Норвегії, Швеції, Фінляндії і Данії Nord Pool став першою у світі електроенергетичною біржею, яка об'єднала ринки декількох держав. Однією з основоположних передумов створення подібного інституту стало успішне функціонування протягом декількох десятиліть спеціального консультативного органу – Nordel.

Nordel був утворений у 1963 р. і являв собою орган координації діяльності операторів передачі електроенергії в Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії, Швеції, метою якого було створення передумов для подальшого розвитку ефективного та узгодженого скандинавського ринку електроенергії. Основним повноваженням Nordel була видача рекомендацій, спрямованих на стимулювання результативності функціонування електроенергетичної системи Скандинавського регіону, з урахуванням національної специфіки кожної країни.

1 липня 2009 р. Nordel був розпущений, а його повноваження були передані загальноєвропейському органу – Європейській мережі операторів системи передачі електроенергії (European Network of Transmission System Operators for Electricity, ENTSO–E).

Функціонування Nord Pool, як й електроенергетичного ринку Великобританії, засноване на моделі залишкового пулу. Генеруючі й збутові компанії, а також споживачі електричної енергії мають право укладати угоди купівлі-продажу електроенергії як на біржі, так і в результаті укладення двосторонніх контрактів поза біржею. Таким чином, результатом реформування електроенергетики Скандинавських країн стало створення загального електроенергетичного ринку, успішне функціонування якого підвищило надійність енергосистем регіону, привело до скорочення істотної різниці в цінах на електроенергію в різних районах. На сьогодні за своїми ключовими фінансово-економічними показниками Nord Pool являє собою найбільшу й найбільш ліквідну товарну біржу фізичних поставок електроенергії і фінансових інструментів (*Володіна Є. Світовий досвід перетворень енергетичної галузі // biowatt.com.ua (http://www.biowatt.com.ua/analitika/svitovij-dosvid-peretvoren-energetichnoyi-galuzi).*